

РЕЦЕНЗІЇ, ОГЛЯДИ, АНОТАЦІЇ

**Лизанчук В., Рожик М. Історія російщення
українців – Л. : ЛНУ імені Івана Франка,
2011. – 412 с.**

У 80-х роках я навчався на факультеті журналістики Київського державного університету імені Тараса Шевченка і пам'ятаю, як виключили з вузу одного з найкращих наших студентів – за націоналізм. Звісно, публічно це не розголошувалося – старшокурсник Федір (ерудований, сумлінний, шляхетний), який цікавився українськими старожитностями та міг прийти на екзамен у вишиванці, раптом кудись зник і більше не з'явився. А на наївне запитання про колоритного юнака, знайомі сторожко озиралися й переходили на проникливий шепіт: „Як? Ти не знаєш? Він десь виступав із кобзарями й обмовився, що Росія, тобто Московщина, незаконно привласнила собі назву „Русь”, поцупивши її у нашого народу...”.

Ось так – здібного студента тут же вигнали з університету за одну необережну фразу про реальну, а не сфальсифіковану історію України-Русі. Причому юнака, котрий мав закінчити престижний столичний вуз із червоним дипломом, безжалюдно витурили з „вовчим білетом”, зламавши його долю. Радянсько-імперська система, завдяки цілій армії ідеологічних євнухів, ретельно пильнувала за кожним своїм громадянином, невтомно вишукуючи неблагонадійних. Цвіт нації підло й підступно знищувався.

Часи начебто змінилися, однак і нині у нашій незалежній державі щодня лунають облудливі гасла про „три братні народи”, яким неймовірно поталанило народитися водночас в одній чудовій колісці. Звісно, що любі брати (мало не сіамські близнюки!) просто не можуть не мати спільних історій, культури, віри...

Тому сьогодні надзвичайно потрібні виважені дослідження провідних наших науковців, які на документальних засадах, узагальнено й об'єктивно висвітлюють складні українсько-російські взаємовідносини, аргументовано спростовуючи існуючі міфи.

Саме такою є монографія відомого вченого (доктора філологічних наук, професора, академіка, завідувача кафедри радіомовлення і телебачення Львівського національного університету імені Івана Франка) Василя Лизанчука та його колеги – кандидата історичних наук, доцента ЛНУ Миколи Рожика. Автори „Історії російщення українців” переконливо доводять, що держава Русь (Київська Русь) створена предками українців.

„Як у лінгвістичному, так і в психофізичному відношенні відокремлення народності української, білоруської та великоруської виходить за межі історії”, – відзначив Михайло Грушевський. Уже на своїй праатьківщині ці племена мали певні відмінності й розвивалися в різних умовах. Великоруська народність „формується переважно на фінському ґрунті”, білоруська у близьких зв'язках з литовською групою, а українська – в одвічному сусідстві з тюрками. „Український етнічний тип вирізняється від своїх найближчих родичів – великорусів та білорусів – і рисами психологічними, які проявляються у народному характері, психології, складі сімейних та суспільних відносин”.

Київська давньоукраїнська держава об'єднувала декілька груп земель, пов'язаних між собою суспільно-економічними зв'язками і політичними

контактами. „У таких групах, як Київська, Чернігівська і Сіверська, а також Галицька і Волинська, виділяється територія українців. Тут формувалася і розвивалася українська народність. Роль Києва у цих процесах була видатною, оскільки він став центром формування етносу”, – наголошують автори монографії.

Аналіз сукупності різних джерел – літописних, археологічних, лінгвістичних, антропологічних – дає підстави окреслити досить виразну картину етнічної структури Русі в період її формування: „Та Русь, що в IX ст. упевненими кроками вийшла на арену світової історії, виникла як об'єднання восьми великих „племенних союзів” (поляни, сіверяни, древляни, дреговичі, радимичі, в'ятичі, кривичі, ільменські слов'яни), кожний з яких, у свою чергу, складався з кількох (найбільше з шести) менших племенних груп”.

Москва, спершу як топонім, а згодом як етнонім, з'явилася лише всередині XII ст. на заліських просторах Північно-Східної Європи, що споконвіку були заселені угро-фінськими і литовськими племенами. Нестор-літописець подає їхні імена: „А се інші народи, які данину дають Русі: чудь, весь, меря, мурома, черемиси, мордва, перм, печера, ям, литва, замигола, корсь, нарова, ліб. Ці мають свою мову, походять від коліна Яфетового, бо живуть у північних краях”.

Дослідник Михайло Сидоржевський подає перелік племен, які фактично й стали основою того етносу, що згодом одержав назву „росіяни”: Чудь – на південному березі Фінської затоки до озера Онега. Водь – від Фінської затоки на південь до Ільменя. Емь – між Ладозьким озером і Північною Двіною. Весь – від Білого до Ладозького озера й до притоків Костроми та Клязьми. Меря – середня течія Волги, басейни річок Клязьми і Москви. Мещера – у північній частині Рязанського князівства по північному берегу Оки. Мордва – на південь від Мещери, між Волгою, Окою, Сурою й Мокшою...

Видатний учений Іван Огієнко, дослідивши історію українського письма та алфавіту, підсумовує у своїй праці: „Прасхіднослов'янські мови: українська, російська, білоруська зростають незалежно одна від одної, як мови самостійні, т. зв. „прааруської” спільної мови ніколи не було”.

Автори монографії зазначають, що українське друкарство започатковане в середині XV ст., а не в останній чверті XVI ст. Воно розпочалося на 114 років раніше від появи федорівського „Апостола”. Першу друкарню у Львові ще в 1460 р. заснував львівський міщанин, українець Степан Дропан. А першими українськими книжками слов'янською мовою „з особливостями живої української мови” були „Часослов” і „Октоїх”, які вийшли у 1491 р. Перша російська книжка в Москві була видана через 73 роки – її надрукував у 1564-ому Іван Федоров, якому допомагав білорус Петро Мстиславець. Проте згодом темний, розлючений наговп друкарню спалив (мовляв, видання книжок – справа нечистого), а сам друкар дивом уникнув смерті і змушений був шукати порятунку в Україні, де й продовжив свою діяльність.

Власне, під час вступу на престол Івана II, Московське князівство охоплювало територію заледве 15 тис. кв. миль. Однак після падіння Константинополя, який загарбали турки-османи, й розгрому Візантійської імперії, а також з укладенням Флорентійської церковної унії очільники Московщини проголосили себе зверхниками всього православного світу.

„У 1472 р. папа римський Сикст IV поблагословив шлюб Івана III з Софією Палеолог, племінницею останнього візантійського імператора Костянтина XI. Відтоді до Москви потрапили візантійський герб – чорний двоголовий орел, бібліотека Софії і, що найнебезпечніше для сусідніх народів, непомірні амбіції на статус вселенської, нічим необмеженої держави, – йдеться в „Історії російщення українців”. – Експансіонізм і загарбання сусідніх народів освятила й обґрунтувала формула „Москва – Третій Рим”, яка доповнювала відповідні наміри підпорядкувати собі усю спадщину давньоукраїнської держави – Київської Русі”.

Війну за цю спадщину Московщина вела з 1492 р. – підступно й жорстоко, внаслідок чого Іван III та його син розширили територію Московського князівства в 40 (!) разів.

Тож „спільна історія” – всього лише недолугий шовіністичний міф. Об'єктивно

ж треба визнати: впродовж багатьох століть український народ перебував під безжалним, кривавим ігом московської орди, яка послідовно нищила нашу націю, лицемірно заявляючи, що жодної України взагалі немає й ніколи не було, є лише „южная окраина России”, не існує й ніколи не існувало українського народу, а отже, не може бути жодної української культури, а так звана українська мова – „діалект великого и могучего русского языка”.

Взагалі, яка може бути „спільна історія”, якщо одні й ті ж події та персонажі, з огляду на віковичне прагнення українців здобути свою державність, трактуються зовсім по-різному! Скажімо, ви не знайдете в сучасних російських підручниках з історії бодай згадки про звитязного захисника української справи – Костянтин Івановича Острозького, котрий належав до найвидатніших полководців і політичних діячів минулого. Він виграв велику кількість битв, деякі з яких мали міжнародне значення. Польський ренесансний хроніст М. Стрийковський називав його „другим Ганнібалом, Пірром, Сціпіоном руським і литовським [...] чоловіком святої пам’яті й надзвичайно прославленої діяльності”. Сім років Костянтин Острозький перебував у московському полоні, але втік, скориставшись першою ж можливістю; повернувся в Україну і знову отримав гетьманську булаву. Упродовж багатьох наступних років він воював зі „степом”, здобувши блискучі перемоги над переважаючими силами татар. А 8 вересня 1514 року, під Оршею, завдав нищівної поразки величезному (80-тисячному) війську Московії. Ця подія викликала значний резонанс у Європі, але московські літописці звично сфальсифікували подвиг видатного полководця, назвавши героя „ворогом Божим”. От вам і „спільна історія”!

Більшість іноземців, які у XV – XVII ст. побували в Україні і Москві, розрізняли „русинів” (рутенів, русів) та „московітів”, відмінності в їхніх звичаях, поведінці, ментальності й способі мислення.

„Тоді, коли в Україні розвивалася освіта, ширилася наука, збагачувалася культура, народні братства творили, як на тепер, єдиний гуманістично-демократичний національний Рух, Московія була темним, задушливим царством самовладного, деспотичного правління, де культивували покору, „раболение”, недовір’я до науки й освіти, поєднані з тупою ненавистю до всього чужоземного”, – наголошують автори монографії.

Відомий історик і мандрівник Павло Алепський (з міста Алеппо в Сирії), який у XVII столітті подорожував Україною разом з антиохійським патріархом Макарієм III, так описав у деннику свої враження: „По всій Козацькій землі ми помітили прегарну рису, що нас дуже дивувала: всі вони, за малими винятками, навіть здебільшого їх жінки та дочки, вміють читати та знають порядок богослужби та церковний спів. Крім того, священники вчать сиріт та не дозволяють, щоб вони тинялися по вулицях. [...] Дорога через Україну йшла здебільша серед численних садів, що їм нема ліку, і ланів усякого збіжжя заввишки людини, неначе те море безкрає, широке та довге. О, яка ця благословенна країна! Що за благословенний нарід! Який він численний!”.

З України П. Алепський та патріарх Макарій III вирушили до Москви, де перебували майже два роки. Від тамтешніх порядків враження знаного історика суттєво інші: „всі вони, від великого до малого, мають п’яний темперамент, саме – лукавство [...] Життя москалів дуже зв’язане, та ніхто з чужинців не може зносити цього, і людині все здається, ніби вона у в’язниці. Жарти та сміх стали нам зовсім чужі, бо лукаві москалі підглядали нас і про все доносили. Бог хай спасе нас і звільнить від них”. Це при тому, що патріарх отримав від московського правителя щедрі подарунки!

Зате повернення додому через Україну стало напрочуд приємним: „Зворотньо край козаків був для нас ніби наш власний край, а його мешканці були нам сердечними приятелями. [...] Цієї ночі ми спали на березі ріки (Дніпра.– С. Д.), зовсім задоволені та спокійні, бо від тої хвилини, коли ми лише побачили Печерську лавру, що здалеку виблискувала своїми банями, та як лише до нас долетіли премилі пахощі цих цвітучих земель, наші душі затремтіли від радощів та втіхи, серця

наші порозкривалися, і ми розливалися в подяках Господові Богові. Цілі два роки в Московії колода висіла на наших серцях, а розум був геть чисто стиснений і придушений, бо в тій країні (Московщині) ніхто не може почувати себе хоч трохи свободнішим і задоволеним, хіба лише ті люди, що там виростили, а всі інші, от хоча би ми, навіть ставши панами цілої країни (як патріарх!), ніколи не перестануть бентежитися та відчувати в серці неспокій”.

Українці чітко відрізняли свої землі від „Московії”, називали себе „Руссю”(це зафіксовано в зарубіжних джерелах) і мужньо боронили рідну землю від окупантів.

Нищівних поразок московському війську в 1618 р. завдали козаки на чолі з гетьманом Петром Конашевичем-Сагайдачним. Успіх українців був вражаючим – московитів і царя Михайла Федоровича „взяв страх і вони не посміли виступити проти „жахливого” Сагайдачного”. Як зазначав Я. Собеський, козацький гетьман „вогнем і мечем спустошив [...] неприятельські землі [...] розніс страх свого імені по всій Московії. Неприятель [...] стогнав під його ударами...”. Де про це написано у російських підручниках? Риторичне запитання...

Треба визнати: всі російські правителі – від можновладців XV століття – до очільників Російської імперії (Петра I, Катерини II...) та одіозних вождів імперії Радянської (Володимира Леніна, Йосипа Сталіна, Леоніда Брежнєва...) – були запеклими ворогами України.

Немало лиха приніс нашому народу й канонізований Російською православною церквою як святий кривавий суздальський князь Андрій Боголюбський (один з архітекторів Московської держави), котрий у 1169 році захопив, пограбував і спалив Київ – „мать городов русских”.

Спростовують автори „Історії російщення українців” і загальновідомий міф про подію 1654 року в Переяславі, витлумачену офіційною російською історіографією як „доленосне об’єднання в одній державі двох братніх народів”: „Б. Хмельницький не розглядав союз з московським царем як єдину можливість досягти своїх державницьких планів. Зі свого боку цар Олексій не виглядав великим і щирим другом гетьмана й України. [...] тому 8 січня 1654 р. в Переяславі жодного двостороннього документа не було підписано, отож термін „Переяславська угода”, чи „договір” – це пізніша вигадка. Відбулися лише важкі переговори, під час яких московські дипломати навідріз відмовлялися присягати за царя на вірність союзників, хоча українська сторона урочисто присягнула.

Проти заприсягнення московському царю виступив полковник Іван Богун і ще низка полковників і старшин. Українська православна церква і митрополит Сильвестр Косів не погодилися на залежність від Московського патріарха і не підтримали присяги, так само чинили жителі багатьох українських міст, Гадяцький і Брацлавський полки. Так ухвала таємної ради гетьмана з генеральною старшиною про союз з Москвою у складі 200 осіб викликала значний спротив і неприйняття. Половина населення Гетьманщини не присягнула. За даними московської сторони, присягу склали 127388 осіб. Західна Україна і південноукраїнські землі, а також ті, що заселяли Запорозьку Січ, не брали участі в церемонії присягання взагалі”.

А коли Московія в 1656 р. підписала сепаратний мир із Польщею, не допустивши на переговори у Вільно українських послів (яких сприйняли брутально, „як псів коло церкви Божої”), гетьманський уряд розцінив таку політику, як зраду Москви. Тому в Чигирині вирішили розпочати переговори зі Швецією та іншими державами, щоб укласти новий оборонний союз.

Після смерті Богдана Хмельницького на захист українського народу став гетьман Іван Виговський, який 9 липня 1659 р. під Конотопом здобув велику перемогу над московським військом. З цього приводу С. Соловійов писав: „царська Москва затремтіла за власну безпеку; з наказу царя люди всіх станів поспішали на земляні роботи для укріплення Москви. Сам цар з боярами раз у раз приходив дивитися на ці роботи. Мешканці околиць зі своїми родинами й майном наповнили Москву, пішла чутка, що цар виїздить на Волгу, у Ярославль...”. Московський правитель своїм „урочистим маніфестом” проголосив Івана Виговського зрадником.

Досі (хоч минуло понад 300 років!) не знято анафему Російської православної церкви з видатного гетьмана Івана Мазепи. Натомість Москва так і не наважилася офіційно засудити жахливий злочин сатрапа Меншикова, котрий у 1708 р. спалив Батурина, знищивши 15 тисяч безневинних жертв. Тогочасні французькі газети рясніли заголовками: „Жінки і діти на вістрях шабель”, „Страшна різня”, „Руїна України”. „Французька газета”, часописи „Історичні листки”, „Історичний Меркурій”, „Ключ кабінету” повідомляли, що „ціла Україна купається в крові [...] Меншиков уживає засобів московського варварства [...] Всі мешканці Батурина без огляду на вік і стать вирізані, як наказують нелюдські звичаї москалів”.

Упродовж 1709 р. Петро I примусив скоротити кількість студентів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161, а кращі науково-педагогічні та просвітницькі сили у складі 95 осіб забрати до Московщини. З'явилися царські укази про заборону друкувати книги українською мовою.

Тисячі українців загинули на будівництві Санкт-Петербурга. „... замість одного вікна, котре-ді Петро прорубав в Європу, він позатикав ті вікна в Європу, котрі перед ним були у нас на Україні, – наголошував Іван Франко. – І коли через те у нас на Україні стало глухо і темно, всі найліпші наші сили йшли в центральне вікно і дусилися і ниділи в нім, повертаючи свою працю на службу не своєму, а чужому народови”.

І нехай російська історіографія раз по раз виголошує чергові панегірики „прогресивному” імператору, для нас він назавжди залишиться катом України, синовбивцею і шовіністом, який з маніакальною наполегливістю виношував наміри глобального поневолення й панування над світом. Щоб переконатися в цьому, досить прочитати „політичний тестамент” (верх лицемірства та цинізму!), складений майбутнім імператором всеросійським одразу ж після перемоги в Полтавській битві. Дякувати Всевишньому, тиран так і не втілював своїх „грандіозних” планів – помер, і це достеменно відомо, внаслідок прогресуючого сифілісу, від якого останніми роками життя страждав на конвульсії...

Л. Цегельський у праці „Звідки взялися і що значать назви „Русь” і „Україна” заакцентував на тому, що „саме зміна етноніма дала московитам змогу присвоїти і усі ті розмахом і багатством подиву гідні культурні та політичні надбання, що їх створили в давніх часах мечем і словом сини Русі. Цар перейняв грецький термін „Росія”, щоб так ідеологічно об'єднати Московщину з Україною. Слова „Русь” до сеї цілі він тому не вживав, бо в Московщині слово „Русь” серед простого народу не вживалося, а натомість на Руси-Україні (а так само в сусідніх країнах і в цілій Європі) слово „Русь” означало тоді лише нашу, властиво, Русь-Україну. В цілій Європі знали, що „Русь” – це край над Сяном, Бугом, Дністром, Дніпром, а зате Московщину називали тоді в Європі не інакше як „Московщиною” (на латині: *Moscowita*, по-німецьки: *Moskowiten* і т. д.).

Петро I бажав собі з'єднати Русь-Україну з Московщиною в одне тіло, але так, щоби ясно було, неначе Московщина є осередком, а наша Русь-Україна лише прищипкою до сего головного московського пня. Ось тому вхопився він до слова „Росія”, уживаного в тих часах деякими нашими церковними писателями (а невживаного ні серед народу нашого, ні серед народу московського) та назвав тим словом цілу свою Московську державу, в якій склад входила вже і Україна з лівого боку Дніпра. План його був ясний – аби під новою назвою злучити хитро в одне тіло Московщину і властиву Русь-Україну”.

„Якщо у корінній Московії терміни „Россія” і „русскіє” поступово почали вживати, то історична Русь ніяк не могла сприйняти накинуту їй принизливу назву „Малоросія”, а русини нізащо не хотіли перетворюватися на „малоросів” і розчинитися в „общерусском море”. Необхідно було продовжити своє історичне буття під іншим іменем, яке гарантувало б їхню національну ідентичність і не давало б змоги московським маніпуляторам спекулювати на спорідненості назв „Русь” і „Росія”, „русини” і „русскіє”, – аргументують автори монографії. – Щоб зірвати смертельно небезпечний асиміляторський натиск московського царизму,

його тактику мімікрії в етнімічній термінології, було вирішено увести нові назви: Україна, український, українці. [...] Перехід від самоназви „русин” до етноніма „українець” зіграв колосальну дезінтегруючу роль у лоні самої російської імперії, оскільки завдав вирішального удару по імперській московській ідеї „єдиного русского народа от Камчатки до Карпат”.

„В умовах московської неволі це мало величезне значення для утвердження національної ідентичності українського народу, – вважає Іван Паславський. – Можна з повним правом сказати, що утвердження єдиного національного імені допомогло Україні вистояти і зберегтися в часи советського лихоліття і під цим іменем повернутися на історичну арену вже як суверенна незалежна держава”.

Даруйте за розлогі цитати – щиро прагну зацікавити широкий загал читачів розумною й такою важливою для мільйонів українців книжкою. Переконаний: з нею неодмінно повинні ознайомитися вчителі та політики. „Історія російщення українців” має стати настільною книгою для нашої молоді. Монографія львівських науковців варта державної підтримки. Її необхідно видати значно більшим накладом – як суспільно значущу книгу, перекласти іноземними мовами: англійською, російською, німецькою, французькою, польською... Провести презентації за кордоном, які, безперечно, викличуть резонанс і сприятимуть покращенню іміджу нашої держави в світі. Власне, дослідження Василя Лизанчука та Миколи Рожика гідне Національної премії України імені Тараса Шевченка.

Сергій ДЗЮБА

